

De Nederlandse Onafhankelijkheidsrede

Uitgesproken te Den Haag door Jan Terlouw op 26 juli 2019

Plakkaat van Verlatinghe, de onafhankelijkheidsverklaring van de Nederlanden, 26 juli 1581.

Het Plakkaat, ondertekend door de gedeputeerden van een aantal steden en provincies, is historisch gezien een buitengewoon belangrijk document. Koning Philips de Tweede werd afgezworen. Het is een voorbeeld geweest voor andere gebieden die onafhankelijk wensten te zijn. Zo zijn delen er van gebruikt voor de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring, getekend in Philadelphia in 1776. Essentieel in de verklaring was dat een koning die de rechten van de bevolking niet respecteerde, als een tiran kon worden beschouwd en kon worden afgezworen.

Engeland heeft eenmaal een koning geëxecuteerd. Het was Charles 1, en de veroordeling was in januari 1649, na vele jaren waarin de koning wensen en rechten van het parlement had genegeerd. Het is opmerkelijk hoeveel het Engelse parlement heeft gepikt voor het tot een veroordeling kwam. Ik stel me voor dat de overwegingen van Het Plakkaat van Verlatinghe, wat in de Nederlanden al zoveel eerder tot de afzwering van een koning had geleid, en wat in zekere zin een logische stap was in een onafhankelijkheidsoorlog die al dertien jaar aan de gang was en die tachtig jaar zou duren, dat die overwegingen in de aanloop naar de executie geregeld ter sprake zijn geweest. Het is wel opmerkelijk dat de Verenigde Nederlanden na het Plakkaat en de afzwering, vervolgens in het buitenland op zoek gingen naar een nieuwe vorst. Zonder succes overigens. Hoe onafhankelijk wilde men zijn? Blijkbaar voelde men behoefte aan een leider, met status, met contacten, maar wel een die de rechten van de burgers zou respecteren. Toen het niet lukte, werd dan maar gekozen voor de vorm van een republiek. Maar later, zoals we weten, werden de Nederlanden toch weer een koninkrijk., met een koning die nog op een vrij verontrustende manier z'n gang kon gaan. We hebben tot 1848 moeten wachten tot Thorbecke de willekeur van de koning met een grondwet aan banden legde.

Hoe dan ook, 26 juli 1581 is een zeer belangrijke dag geweest voor de Nederlandse geschiedenis, en het verdient grote waardering dat er

De Nederlandse Onafhankelijkheidsrede

Uitgesproken te Den Haag door Jan Terlouw op 26 juli 2019

een Stichting Nederlandse Onafhankelijkheid is opgericht die aandacht vraagt voor de ontstaansgeschiedenis van onze onafhankelijke staat.

Onafhankelijkheid. Het is niet een begrip dat gemakkelijk eenduidig is te definiëren. 'Vrijheid van vreemde inmenging of overheersing', is een van de invullingen die van Dale er aan geeft. Aan niemand ondergeschikt zijn? Niemand nodig hebben? Zelfstandigheid? Vrij van dwingende beïnvloeding?

Bestaat onafhankelijkheid eigenlijk wel? Als het om individuen gaat, denken we dan al gauw aan mavericks, aan Einzelgänger, aan buitenstaanders.

We hebben natuurlijk een beeld van een onafhankelijke Staat. Maar wat zijn de voorwaarden waaraan zo'n Staat moet voldoen om echt levensvatbaar te zijn? Als Friesland of Limburg onafhankelijk zouden willen worden, hoe kijken we daar dan tegenaan? Ik denk dat velen zouden zeggen dat we de Friezen of de Limburgers tegen zichzelf zouden moeten beschermen. Hoe denkt u over het onafhankelijkheidsstreven van Catalonië? Hebt u daar een afgewogen oordeel over? Ik niet.

De overwegingen bij het Plakkaat van Verlatinghe waren vooral dat de vorst de rechten en vrijheden van zijn onderdanen had geschonden. Dus bescherming van rechten en vrijheden waren een topprioriteit. En feitelijk is dat nu nog precies zo. In de democratische rechtsstaat, zoals die na de Franse revolutie van lieverlee tot stand is gekomen, gaat het om rechten en vrijheden van burgers, bescherming van burgers tegen willekeur van machthebbers. Op dat gebied is de vooruitgang in de laatste paar honderd jaar, enorm. Overheden martelen geen verdachten meer tot ze bekennen. Slavernij, eeuwen lang doodgewoon gevonden, ook door de verschillende religies, passen niet in de democratische rechtsstaat. We stoppen (pas zo'n honderd jaar) homoseksuelen niet meer in de gevangenis. Vrouwen hebben stemrecht gekregen, en ze zijn in Nederland pas de laatste vijftig jaar gelijkberechtigd aan de man. Ze

De Nederlandse Onafhankelijkheidsrede

Uitgesproken te Den Haag door Jan Terlouw op 26 juli 2019

mogen nu bijvoorbeeld bij de overheid blijven werken als ze trouwen. Het zijn allemaal elementen van onafhankelijkheid, van rechten en vrijheden, waarover de overwegingen bij het Plakkaat van Verlatinghe gingen. Die rechten en vrijheden hebben nog steeds bescherming nodig, wat we zien als we kijken naar ontwikkelingen in sommige lidstaten van de Europese Unie. Vorige week konden we nog in de krant lezen dat de regering Orbán in Hongarije de wetenschap haar autonomie afneemt, door de academie van wetenschappen onder haar controle te brengen. Eerder werd de Centraal-Europese Universiteit van Soros al uit Hongarije weggepest, zoals de NRC schreef. Dat zijn ernstige aanvallen op de academische vrijheid in dat land. En als academische vrijheid verdwijnt, is ook politieke vrijheid en onafhankelijkheid in gevaar.

We kennen het begrip autarkie, economische zelfstandigheid van een gebied, waarin alle nodige goederen in het gebied zelf worden geproduceerd. Dat is een belangrijke vorm van onafhankelijkheid. Maar wat hebben we daar voor over? Hoeveel onafhankelijkheid zijn we bereid op te geven voor economisch voordeel? Wie handel drijft met een ander land, maakt zich in zekere zin afhankelijk van dat land. Een actueel voorbeeld is natuurlijk Saoedi Arabië. Je kunt er olie kopen, maar wat te doen als een tegenprestatie wordt verlangd in de vorm van de levering van wapens? Ben je dan niet medeverantwoordelijk voor schending van mensenrechten in dat land?

In hoeverre doet de Europese Unie een aanslag op onze onafhankelijkheid? De Britten worstelen met hun Brexit en ook in ons land gaan stemmen op om de EU te verlaten. Die stemmen zijn wel zwak geworden. Wellicht mede om de volgende reden. In de loop van de geschiedenis kwam het af en toe voor dat een probleem een mondiaal karakter had. De pestepidemie in de dertiende eeuw. De Spaanse griep in 1919, die meer levens heeft gekost dan de toen net voorbijge Eerste Wereldoorlog. Ook die

De Nederlandse Onafhankelijkheidsrede

Uitgesproken te Den Haag door Jan Terlouw op 26 juli 2019

wereldoorlogen waren mondiaal. De economische crisis in de dertiger jaren, mondiaal. Maar meestal hadden de problemen een beperkte schaal, regionaal of nationaal.

De huidige generatie heeft een splinternieuw probleem, namelijk dat in korte tijd, vooral door de enorme ontwikkeling van wetenschap en technologie, tal van problemen nu een mondiaal karakter hebben, terwijl de politiek nationaal is gebleven.

Het vluchtelingen probleem.

Het klimaatprobleem.

De digitale ontwikkelingen.

De kapitaalstromen over grenzen heen, met nauwelijks nog greep van de politiek er op.

Tal van problemen hebben nu een mondiaal karakter, terwijl de politiek regionaal en nationaal is gebleven en geen mondiale macht heeft. De politiek moet het doen met moeizaam diplomatiek overleg. Het gevolg is dat de politiek steeds meer verliest aan invloed en macht, invloed en macht die terecht komen bij individuele kapitaalbezitters, die er steeds meer naar willekeur mee kunnen handelen. Hebben we behoefte aan een nieuw Plakkaat van Verlatinghe, om de politiek zijn positie terug te geven?

We kunnen niet buiten de Europese schaal, in veel opzichten is die zelfs te klein. En natuurlijk, hoe groter de eenheden en verbanden, des te moeilijker wordt het om onafhankelijkheid te garanderen.

Daarom vind ik dat er een veel grondiger debat moet worden gevoerd over de vraag waar een groter verband nodig en mogelijk is, en waar de onafhankelijkheid niet hoeft te worden aangetast. Wat dat betreft heeft de Europese Unie het laten afweten, vind ik. Brussel heeft zich steeds meer gestort op economische belangen, met vaak onnodige bemoeiing met nationale aangelegenheden, terwijl soms op sociaal gebied slordig met de belangen van landen of groeperingen is omgesprongen. De Brexit is niet uit het niets ontstaan.

De Nederlandse Onafhankelijkheidsrede

Uitgesproken te Den Haag door Jan Terlouw op 26 juli 2019

Hoe dat ook zij, op veel gebieden waar de vraagstukken een mondiaal karakter hebben, kunnen we m.i. steeds minder buiten de EU. Soms worden de verenigde Staten van Amerika opgeroepen als een angstbeeld van verlies aan onafhankelijkheid. Ik denk dat te weinig bekend is hoeveel autonomie de landen van de VS hebben.

Er is niet alleen staatkundige onafhankelijkheid, ook op persoonlijk gebied is het niet zo'n gemakkelijk vraagstuk. Financieel onafhankelijk zijn, dat zal iedereen prettig vinden. Maar we weten dat dat maar voor enkelen is weggelegd. Voor de meesten van ons zal de mate van financiële onafhankelijkheid een leven lang afhangen van omstandigheden, gezondheid, arbeidskracht en wat dies meer zij. En in ons gedrag zijn we allen afhankelijk van wat de wet toestaat. Dat is niet alleen maar vervelend, daar zit ook iets prachtigs in. In een democratische rechtsstaat spreken we met z'n allen af wat de randvoorwaarden zijn van ons gedrag, We maken samen de wet, een van de mooiste dingen die de mens heeft voortgebracht, waarmee we afhankelijk worden van elkaar.

En hoe onafhankelijk zijn we als het gaat om de vraag wat voor staatsburger we worden? Daarbij speelt opvoeding en opleiding een grote rol.

Ik was als kind op de Christelijk Lagere School in het Veluwe dorp Garderen, kort voor en in de eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog. Een door en door protestant dorp, er was geen katholiek te bekennen. Ik kreeg de ontstaansgeschiedenis van de Nederlanden ingeprent op een wel zeer eenzijdige manier. Die ontstaansgeschiedenis werd me voorgespiegeld als één grote religieuze vrijheidsstrijd tegen de katholieke kerk, die niets liever deed dan protestanten op de brandstapel zetten, Willem van Oranje werd praktisch heilig verklaard, de kruistochten die er voor hadden plaats gevonden hadden uitsluitend een nobel doel gediend. Dat het vaak gruwelijke tochten waren waarbij o.a. Joden massaal werden omgebracht, kreeg je niet te horen, over de islam kreeg je al

De Nederlandse Onafhankelijkheidsrede

Uitgesproken te Den Haag door Jan Terlouw op 26 juli 2019

helemaal niets gemeld. Hoe onafhankelijk leer je dan denken? Ik heb me in mijn studententijd van veel van deze denkbeelden moeten bevrijden en het blijft de vraag in hoeverre dat volledig is gelukt. Welke restanten schuilen nog in mijn hoofd?

We kunnen niet echt onafhankelijk zijn. Ieder van ons is het resultaat van zoveel factoren.

En hoe onafhankelijk *willen* we eigenlijk zijn? Hoe vrij willen we zijn, kunnen we zijn? Ik vind dat Montesquieu een mooie definitie van vrijheid heeft gegeven. Hij zei: je bent echt vrij als je je geweten kunt volgen. Als je kunt doen wat je moet doen. We zijn op tal van manieren afhankelijk van elkaar en van de omstandigheden. Het wordt gevaarlijk als die afhankelijkheid je dwingt tot iets waar je geweten tegen protesteert. Dat geldt zowel persoonlijk als staatkundig. Als je om economische reden wapens gaat verkopen aan een land die daar verkeerde dingen mee doet, dan vertelt je geweten je dat je daarmee onafhankelijkheid opgeeft die bewaakt had moeten worden.

Naar mijn gevoel wordt er de laatste jaren steeds smalender over de politiek gesproken. Een belangrijke oorzaak zou wel eens kunnen zijn dat in de politiek te weinig openlijk wordt gediscussieerd over de vraag hoe onafhankelijk de politiek kan en wil zijn.

De staatsinrichting en wat die betekent speelt ook in het onderwijs een te kleine rol, vind ik. Jonge mensen zijn op weg naar staatsburgerschap, en ze weten nauwelijks wat dat inhoudt. Ik kom af en toe studenten tegen die nog denken dat de koning de hoogste macht is in ons land.

We leven niet in een maatschappij, maar in een *samenleving*. We hebben elkaar nodig, we zijn afhankelijk van elkaar. Dat geldt op tal van gebieden, in staatkundig opzicht doen we dat via de politiek. In de praktijk betekent het dat gekozen politici zich voortdurend horen af te vragen, bij ieder beslissing die moet worden genomen, wat rechtvaardig is. Een socialist zal daar vaak een ander antwoord op

De Nederlandse Onafhankelijkheidsrede

Uitgesproken te Den Haag door Jan Terlouw op 26 juli 2019

hebben dan een liberaal, een conservatief een ander antwoord dan een progressief, maar de vraag is voor iedereen hetzelfde. In een open politiek debat moeten compromissen worden gevonden. Vaak hebben die debatten te maken met de mate van autonomie, van onafhankelijkheid van personen of groepen personen.

Het is 438 jaar geleden dat het Plakkaat van Verlatinghe is ondertekend. Het is een periode geweest van ongelofelijk veel veranderingen, in wetenschappelijke zin, maar niet minder op maatschappelijk gebied. Het Plakkaat betekende een stap in de richting van onafhankelijkheid, maar zowel de wetenschappelijke als de politiek/maatschappelijke ontwikkelingen laten zien dat onafhankelijkheid feitelijk niet bestaat. De vraag is veeleer in hoeverre we onze onafhankelijkheid waar die echt nodig en functioneel is, kunnen bewaken en bewaren. Onafhankelijk kun je zijn op een verder onbewoond eiland, niet in een wereld die dag na dag grootschaliger en onderling samenhangender wordt. Een plakkaat anno 2019 houdt m.i. in dat we bewaken waar aantasting van onze onafhankelijkheid onrechtvaardigheid betekent en dat we ons daartegen verzetten.